

Om Dag Hammarskjölds liv och gärningar

Dag Hammarskjöld (nedan benämnd DH) föddes i Jönköping 1905 och var fjärde och yngste sonen (inga systrar) till blivande statsministern (1914-1917) Hjalmar Hammarskjöld och Agnes, född Almquist, dotter till Gustav Fridolf Almquist som var halvbror till författaren Carl Jonas Love Almqvist. Fadern Hjalmar Hammarskjöld utnämndes strax efter Dag Hammarskjölds födelse till diplomat i Köpenhamn, och blev 1907 landshövding i Uppsala län. Hela familjen flyttade då till Uppsala Slott där Dag, då 1,5 år, växte upp och såg som sitt barndomshem. Han visade redan i tidig ålder en bred intellektuell läggning. Efter juristexamen vid 25 års ålder kom Dag till Stockholm för studier i nationalekonomi på Handelshögskolan. Dessutom samhällsvetenskapliga juridiska studier Han var språkbegåvad och pratande flytande engelska, tyska och franska samt en del spanska och portugisiska. Han var kunnig och intresserad inom många områden, bildad, beläst och social.

Som den yngste någonsin blev Hammarskjöld 1936-1945 sekreterare i Finansdepartementet, och 1941-1948 riksbanksfullmäktiges ordförande. Han fick tidigt internationella uppdrag och blev redan. Han var 1944 delegat vid ekonomiska förhandlingar med Storbritannien, USA m fl. som han innehade till 1948. Åren 1948-1953 ingick han i huvuddelegationen i OEEC (senare OECD), en internationell organisation med uppdrag att organisera Marshallplanen med fördelning av 12 miljarder US-dollar till Europas krigsdrabbade länder efter andra världskriget, främst till Storbritannien, Frankrike och Västtyskland När fadern avled valdes Dag Hammarskjöld 1954 till hans efterträdare på stol 17 i Svenska Akademien. Han hade även ett stort intresse för friluftsliv och var under en 1940-talet styrelseledamot i Svenska Turistföreningen och Svenska Fjällklubben. Hans texter om Sveriges natur är samlade i den postumt utgivna boken "Från Sarek till Haväng".

På grund av det stora anseende Hammarskjöld förvärvat inom OEEC framfördes han 1953 som kandidat till FN:s generalsekreterare, sedan företrädaren Tryggve Lie bojkottats av Sovjetunionen och avgått. Säkerhetsrådet uppnådde snabbt enighet kring Hammarskjöld främst för att han kom från ett land utanför stormaktsblocken.

Den 7 april 1953 valdes Dag Hammarskjöld till FN:s generalsekreterare av FN:s Generalförsamling och svor eden 10 april. Efter fyra år omvaldes han 1957. Företrädaren Tryggve Lie välkomnade honom med orden: "Dag Hammarskjöld, ni övertar världens omöjligaste jobb."

Hammarskjöld inledde sin tid som generalsekreterare med att få några amerikanska piloter, fångar från Koreakriget, frisläppta från Kina. Detta efter att han lyckats genomfört en större omorganisation inom kansliet och få slut på tendenserna till "McCathyism" (USA-ledda rannsaktionskommissioner och uppsägningar av personal) från företrädaren Trggve Lies ämbets-tid, med. Han blev tidigt förknippad med "den tysta diplomatins strategi. Bland många märkliga uppdrag lyckades han 1960 övertala Fidel Castro att bo på hotell i stället för att övernatta med sina män i FN:s trädgård i New York.

Hammarskjölds tid som generalsekreterare präglades av djupgående konflikter i världspolitiken, främst på grund av "kalla kriget" med motsättningar mellan öst- och västblocket som orsakade oroshärder i många länder, t ex Suezkrisen, Laos,

Algeriet, dåvarande Väst och Östtyskland, Ungern, Irak, Kuba (Fidel Castro 1958) och Kongokrisen.

Vid Kongokrisen var kalla kriget en avgörande faktor. Då Kongos ledare Lumumba ej fick stöd av västmakterna, när utbrytarstaten Katanga förklarade sig självständigt, sökte han Sovjets stöd, samtidigt som Tshombe i Katanga sökte stöd från västblockets. Då Lumumba mördades i januari 1961 höll Sovjet Hammarskjöld ansvarig för dådet. Senare framkom det att det utfördes av belgisk säkerhetstjänst. Sovjet förklarade likväl officiellt generalsekreterare-posten vakant. Sovjet försökte flera gånger efter 1957, då Hammarskjöld blev enhälligt omvald, att få Hammarskjöld avsatt på grund av påstådda sympatier med västblocket. Hösten 1960 krävde Nikita Chrusjtjov i generalförsamlingen att Hammarskjöld skulle ersättas av en trojka. Chrusjtjov hävdade att Hammarskjöld "missbrukat rättvisans principer" i Kongo. Hammarskjölds svarsanförande kan ses som höjdpunkten i hans karriär - han förklarade att det inte var stormakter som Sovjet som han företrädde, utan att FN framför allt fanns för de andra staterna. Han fortsatte: "Det är mycket lätt att avgå; det är inte lika lätt att stanna. Det är mycket lätt att böja sig för stormakternas önskemål; det är en annan sak att göra motstånd". Han fick därefter stående ovationer av alla i generalförsamlingen, utom den sovjetiska delegationen. Vid en förtroendeomröstning 1961 fick Hammarskjöld ett mycket stort stöd. Några länder i västblocket ansök dock att han svikit dem och röstade blankt och några länder i östblocket röstade emot honom. Efter omvalet lyckades dock Chrusjtjov öka splittringen i FN och minska Hammarskjölds stöd.

Hammarskjöld stärkte generalsekreterarens ställning och ökade dennes befogenheter genom en nytolkning av FN-stadgans artikel 99, Med stöd av detta kunde han själv ingripa vid dödlägen då stormakterna lade sina veton i Säkerhetsrådet, och vid konflikter ta initiativ till egna möten med olika länders statschefer. Detta ledde bl a till att han 1956 inrättade de "Blå Baskrarna" (United Nations Emergency Force).

Natten den 17-18 september 1961 var Dag Hammarskjöld på väg med flyg till ett möte med Tshombe i Nordrhodesia, nuvarande Zambia. Med på flygplanet före start, en DC-6:a med svensk besättning från Malmö (rutten var hemlig) fanns Hammarskjöld tillsammans med 15 personer från FN, varav åtta svenskar, bland dem Sture Linnér, Hammarskjölds närmaste man. Innan planet hunnit starta påpekade Hammarskjöld att det vore ett misstag om de båda flög tillsammans, varefter Linnér gick av planet. Efter start kraschade planet ca en mil från landningsbanan. Då räddningspersonal efter 14 timmar kom fram till haveriplatsen levde endast en person amerikanske sergeanten Harold Julian, från FN:s säkerhetstjänst. Han dog kort därefter i sviterna av olyckan. Hammarskjölds kvarlevor flögs till Sverige, och han fick en TV-sänd statsbegravning i Uppsala domkyrka. Han gravsattes den 29 september 1961 i familjegraven på Gamla kyrkogården i Uppsala.

FN tillsatte en undersökningskommission i oktober 1961 för att utreda orsaken till olyckan. Teorier som undersöktes var bl a sabotage, flygangrepp, tekniska fel på planet och "den mänskliga faktorn". Rapporten i maj 1962 fastslog att man inte kunde finna bevis för någon haveriorsak men att man heller inte kunnat avfärda någon av dem. Trots misstankarna om att Hammarskjöld blivit mördad, är frågan fortfarande oklar. Vilka som i så fall kan ha legat bakom är en gåta. Utrikesdepartementet initierade en undersökning i början av 1990-talet som ledde till att departementet kom fram till att det mesta tydde på att piloten

felbedömt höjden och flugit in i skogen.

Därefter har andra uppgifter lagts fram, bland annat av en säkerhetskommision i Sydafrika som i slutet av 1990-talet påstod att uppgifter framkommit som tydde på att Dag Hammarskjöld blivit mördad. År 2012 visades en bild, som kom från Roy Welenskys (nordrhodesisk politiker)privata arkiv, på Dag Hammarskjölds lik efter att flygplanet kraschat, varefter en ny internationell kommission tillsattes.

År 2019 framkom nya uppgifter där en belgisk legosoldat och pilot, Jan van Risseghem, utpekades som ansvarig för en nedskjutning av Hammarskjölds plan. En dokumentärfilm om detta, "Cold Case Hammarskjöld" hade premiär på filmfestivalen i Göteborg 2019. Filmen fick kritik i New York Times för att bygga på opålitliga vittnesmål och sprida konspirationsteorier.

Dag Hammarskjöld, förblev ogift och saknade bröstarvingar. Gården Backåkra som han köpt 1957, och låtit rusta upp enligt egna detaljerade beskrivningar, testamenterade han till Svenska Turistföreningen. Från 2015 ägs gården av Stiftelsen för Dag Hammarskjölds Backåkra. Enligt Hammarskjölds testamente från 1959 donerades hans arkivarier till Kungliga biblioteket där dessa bevaras senan 1962 som "Dag Hammarskjölds samling"

Dag Hammarskjöld tilldelades 1961 postumt Nobels fredspris. 1982 bildades Dag Hammarskjöldsstiftelsen för att verka för globala fredsfrågor 1990 bildades stiftelsen Dag Hammarskjöldbiblioteket i Uppsala. 2005 utropades till Dag Hammarskjölds år av regeringen och Svenska FN-förbundet för att uppmärksamma hundraårsminnet av hans födelse.

Boken Vägmärken

Vid Dag Hammarskjölds död fann man med ett brev till kabinettssekreterare Leif Belfrage en lösbladspärm med titeln *Vägmärken*. Det var en samling maximer och fria verser; fastän själv kallade Hammarskjöld samlingen för en dagbok, eller vitbok, "rörande mina förhandlingar med mig själv – och Gud".

Vägmärken har blivit utgiven flera gånger. Texterna handlar trots hans egen beskrivning inte alls om vardagliga händelser, utan är små notiser om icke namngivna människor, om Gud, moral och livsinsikter.

En bok av Rolf H. Lindholm – *Huvudlinjer i Dag Hammarskjölds Vägmärken* – syftar till att underlätta förståelsen av verket.

Bland Hammarskjölds maximer kan nämnas:

"Att aldrig låta framgången dölja sin tomhet, insatsen sin intighet, arbetslivet sin ödslighet, och så att bevara sporren att nå vidare – den smärta i själen som driver oss själva. Se dig inte om. Och dröm ej om framtiden: den skall ej återskänka dig det förgångna eller tillfredsställa andra lyckodrommar. Din plikt och din belöning – ditt öde – är HÄR och NU."

Även följande dikt var talande för Dag Hammarskjölds sätt att utföra sin roll:

"Vägen, du skall följa den. Lyckan, du skall glömma den. Kalken, du skall tömma den. Smärtan, du ska dölja den. Svaret, du skall lära det. Slutet, du skall bära det."

Hammarskjölds teologiska aspekter torde ha varit ett bärande tema i hans sentida intresse. Publicisten Mats Svegfors, reder i sin bok *Dag Hammarskjöld – den förste moderne svensken* ut begreppen kring den medeltida tyska religionsmysticism, som var en viktig inspirationskälla för Hammarskjöld. Hammarskjölds översättning av Martin Buber är ett annat signum på samma karaktärsdrag.

september 2021

/BWP